

УДК 323.93:324(477)

РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИЧНА ЕЛІТА У ЧАС ВИБОРЧОЇ КАМПАНІЇ

Вадим Маркітантов

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів 79000, Україна, kafilos@franko.lviv.ua*

Проаналізовано виборчий процес на регіональному рівні. Виявлено домінуючу тенденцію до зрощення влади виконавчої і представницької, причому консолідація владних структур відбувається під егідою державно-адміністративного органу

Ключові слова: регіональна політична еліта, вибори, політичні партії, громадські організації, виконавча влада.

Будь-яке суспільство значною мірою завдячує своїм існуванням і розвитком еліті. Формування національної еліти, як показує реальність і стверджують науковці, відбувається завдяки зовнішнім і внутрішнім факторам.

Процес елітотворення проходить певні стадії, кожна з яких має свої специфічні ознаки. На нього впливають як об'єктивні, так і суб'єктивні чинники.

Поряд з процесом формування й становлення елітарних структур загальнодержавного масштабу сучасної України, проходить не менш цікавий процес становлення й формування регіональної еліти. Ю. Бурімейко й А. Рибак вважають регіональною елітою таку "соціальну групу, що представляє як адміністративно-управлінські органи регіону, так і політичні, суспільні й громадські організації, діяльність яких суттєво впливає на соціально-економічний та науково-технічний розвиток регіону" [1, с. 50]. Отже, якщо дотримуватися даного визначення, регіональна політична еліта мала б складатися з голів і заступників обласних, міських, районних, селищних та сільських рад, депутатів цих рад, керівників управлінь і відділів місцевих держадміністрацій, лідерів політичних партій і голів політичних, суспільних та громадських організацій.

На наш погляд, відчутний вплив на політичні процеси в регіоні здійснюють також депутати Верховної Ради України від цього регіону, керівники фракцій і постійних депутатських комісій обласних рад та міської (обласний центр) ради, а також керівники найбільш впливових у регіоні ЗМІ. Вищенаведене визначення включає вказані нами категорії, але не в повній мірі. Тому ми будемо керуватися розширеним визначенням феномена "регіональна політична еліта", за яким це особи, які здатні впливати на процес прийняття політичних рішень у регіоні.

У кожному регіоні формується власна політична еліта, яка функціонально відповідає всім критеріям елітарної сутності, але обмежена територіальними рамками. Хоча регіональна еліта не завжди є складовою частиною власне державної еліти, проте є тим фундаментом, на котрому зводиться велична споруда загальнонаціональної еліти. Саме завдяки підтримці з боку місцевих елітарних структур може в повній мірі реалізувати себе центр.

Крім того, регіональна політична еліта, її лідери й структурні підрозділи живлять загальнонаціональну еліту, є для неї джерельною базою як з точки зору кадрових вживлянь, так і з точки зору ідейних ін'єкцій.

Проблем як у творенні елітарних інститутів, так і у взаємостосунках між групами еліт, зокрема між центральними й регіональними, існує багато. Серед них, як зазначає А. Савков, "слабо розвинена система підготовки елітних адміністраторів; досить часто вирішальне значення щодо призначення на посаду мають особисті зв'язки, а не професійні якості" [5, с. 128].

Ще одна із сучасних значимих ознак формування української політичної еліти така: політичні лідери, депутати, керівники державних органів тісно пов'язані з бізнесом, чи приходять з нього, або ж починають займатися на певному етапі політичної діяльності власним бізнесом, "виступаючи у ролі підприємців, гравців економічного поля" [3, с. 312]. Це стосується і значимих фігур українського істеблішменту, і осіб, які займають провідні посади в політичних, економічних і владних інституціях регіонів.

Такий стан справ дає певні підстави В. Полохала стверджувати, що в українській політиці зараз домінують тіньові форми узгодження й ухвалення рішень елітними групами за умов панування на всіх рівнях владної ієрархії клієнтальних, неформальних, закритих для суспільства стосунків. А це означає, що відбулося повне зрощення підприємництва й влади, а саме владарювання перетворилося на прибутковий і досить безпечний бізнес [4, с. 5].

З цього приводу в дослідженні, проведеному Інститутом соціології НАН України разом з фондом Еберга, авторами якого були М. Шульга, О. Потехін, М. Бойко, О. Парахонська та Т. Шульга, знаходимо різко негативну характеристику національної еліти, яка "розуміє тимчасовий характер володіння владою і використовує владу тільки для свого власного збагачення, усвідомлюючи, що її діяльність, спрямована на власний добробут, знищує економіку і соціальну сферу суспільства, ставить під загрозу саме існування держави і суспільства" [6, с. 20]. При цьому саме поняття (термін) „еліта” авторами названого аналізу не заперечується.

З огляду на таке розуміння політичного пострадянського простору О. Якубовський пропонує користуватися терміном "політико-адміністративна еліта", тобто сила, яка *"представляє собою нечисленну групу політиків, що монополізують право на прийняття принципових рішень, і чиновників (бюрократів), яким запропоновано цю владу здійснювати"* [6, с. 20]. Значимість бюрократії, яка виконує волю політичної еліти на регіональному рівні, особливо суттєва.

Особливість характеристики регіональної політичної еліти визначається процесом її формування. Ключові політичні інститути держави детермінують механізми утворення регіональної еліти. Формується вона двома шляхами: органи державної адміністрації – шляхом призначення; система рад – шляхом участі й перемоги в регіональних виборах.

Виявити логіку й тенденції розвитку регіональної еліти, у тому числі й перспективи цього розвитку, вплив політичних структур на населення, визначити

рейтинг політичних еліт (при наявній дрібнопартійності, яка певним чином спричиняє розмивання політичної еліти) допомагають вибори депутатів до рад усіх рівнів.

Хмельницька область, на нашу думку, являє собою досить цікавий об'єкт дослідження. Унікальність полягає в тому, що хоч знаходиться Хмельниччина в південно-західній частині нашої держави, вона ввібрала в себе характерні ознаки районів центрального регіону й відображає особливості вказаного регіону. Відповідно до цього нами проводиться аналіз складу депутатів обласної ради, Кам'янець-Подільської міської ради та складу керівників структурних підрозділів Кам'янець-Подільської міської адміністрації. Кам'янець-Подільський, унаслідок своїх історичних особливостей, відображає характерні особливості будь-якого міста. У результаті виборів склад депутатського корпусу Хмельницької обласної ради, чисельність якого становить 78 осіб, оновився весною 2002 року (у порівнянні з минулим) на 59%.

Заслугує на увагу надзвичайно високий освітній рівень депутатів облради – 97 % її членів мають вищу освіту.

Якщо розглядати склад ради за родом діяльності, можна відзначити високий процент (43,6%) представників чиновництва, тобто найбільше в ній працівників державних адміністрацій та інших органів виконавчої влади. При цьому варто зазначити, що 60 представників виконавчої влади, серед яких голова облдержадміністрації, його п'ять заступників і 14 з 20 голів райдержадміністрацій, зголосилися бути кандидатами в депутати. Такий перебіг подій С. Кабачинська вважає основною прикметою виборів до обласної ради [2].

Наступну за обсягом групу становлять представники промисловості, транспорту, зв'язку та енергетики – 23,1%. Однаковими за кількістю в складі ради є групи працюючих в сільському господарстві й медицині – по 14,1%. Невеликою чисельністю репрезентовані представники органів місцевого самоврядування – 9,1%, освіти і МВС та юстиції – по 5,1%. Найменшу групу складають працівники профспілок – 1,3%.

Відповідно до вікових параметрів, найбільші групи утворюють депутати віком від 41 до 50 років – 44,8% та віком від 51 до 60 років – 38,5%. Помітно менші групи складають депутати віком від 31 до 40 років та депутати, яким за 60 років – відповідно 10,3% і 6,4%.

Цікавим є той факт, що кількість жінок у складі обласної ради надзвичайно мала – лише 9%.

Більша частина депутатів обласної ради є позапартійними. Якщо ж аналізувати членів партій, то найбільше представлені АПУ – 14,1% та Партія регіонів – 7,7%. Далі йдуть члени КПУ, "Демсоюзу", СПУ – по 2,6%, СДПУ(о), "Трудової України", НДП, ВОЛ "Справедливість", РХП, НРУ "За єдність", "Жінки за майбутнє" та НРУ – по 1,3%.

Цікавим, на нашу думку, є й те, ким висунуті були на вибори депутати облради. Більшість їх були висунуті зборами виборців – майже 81%. Щодо решти депутатів Хмельницької обласної ради, то кількісний аналіз їх висунення виглядає

так: громадськими організаціями й Партією регіонів – по 5,1%, АПУ та СПУ – 3,8%, “Нашою Україною” – 2,6% і, нарешті, ВОЛ “Справедливість”, “Демсоюзом”, “Жінками за майбутнє”, Усеукраїнською чорнобильською народною партією “За добробут та соціальний захист”, НРУ “За єдність” – по 1,3%. Отже, бачимо, що на рівні виборів до обласної ради, незважаючи на проведену представниками політичних партій роботу (презентації партій і блоків, організації зустрічей кандидатів з електоратом, проведення теледебатів з метою донесення й розкриття основних програмних документів та ін.), виборці віддали абсолютну більшість голосів кандидатам висуненим зборами виборців. Отака характерна особливість Хмельницької області під час останніх виборів.

У цьому ж контексті наведемо деякі дані, що стосуються результатів виборів до Кам’янець-Подільської міської ради – одного з репрезентантів Хмельниччини.

Аналіз освітнього рівня депутатів засвідчив, що в міській раді вищу освіту мають 84% депутатів, тобто їх відсоток на 13 одиниць менший, ніж в області.

Якщо розглядати склад міської ради за віковими параметрами, то вагому частину депутатів складають особи віком від 41 до 50 років – 42% та від 51 до 60 років – 36%. Ці цифри свідчать, що типовий депутат Кам’янець-Подільської міської ради за віком відповідає як середньостатистичному депутатові Хмельниччини, так і загалом України. Невеликою є частка представників вікової групи від 30 до 40 років – 16% і мізерною (лише 6%) – віком 61 рік і старших. Варто зауважити, що як у складі облради, так і в складі Кам’янець-Подільської міської ради відсутні депутати віком до 30 років.

Характерним є той факт, що майже п’яту частину депутатів міської ради (18%) складають жінки, що в процентному відношенні перевищує аналогічний показник обласної ради вдвічі.

Дещо іншу картину можемо спостерігати при розгляді складу керівників структурних підрозділів Кам’янець-Подільської міської адміністрації, а саме: начальників управлінь, голів комітетів, завідуючих відділами, та їх заступників, тобто місцевої політичної еліти, яка призначається.

Тут за віковим показником невелику перевагу має частина представників віком від 41 до 50 років – майже 33%, дещо менше працівників віком від 51 до 60 років – майже 26% та віком від 31 до 40 років – 23%.

На відміну від ради для цієї категорії характерним є присутність керівників віком від 21 до 30 років. Частка їх досить суттєва і складає майже 19%. Ми вважаємо, що вони є найближчим резервом для зайняття високих керівних постів у майбутньому і на них можуть розраховувати нинішні керівники міста.

Розглянувши освітній рівень керівників структурних підрозділів та їх заступників, зазначимо, що вищу освіту мають 93% осіб, серед яких лише один керівник має науковий ступінь. Велику різницю, у порівнянні з радою, становлять представники жіночої статі. Вони складають третину керівників та їх заступників – майже 33%.

Аналіз виборчого процесу на регіональному рівні не дає підстав стверджувати, що становлення національної політичної еліти має одновекторний напрямок, хоча домінуючою тенденцією на Хмельниччині є зрощення влади виконавчої і представницької, причому консолідація владних структур відбувається під егідою державно-адміністративного органу.

Вибори 2002 року показали, що в області, попри прагнення політичних партій, зберігається схема де трудові колективи є основними щодо висунення кандидатів. Склад обласної ради виявився політично не структурованим, а це, не зважаючи на значні технологічні потуги центральних і регіональних політичних лідерів і організацій у передвиборчий період, відображає загальнодержавні тенденції.

Як показує дослідження, законодавчі органи влади мають у своєму складі досить мало депутатів-жінок. І чим вищий представницький орган, тим у ньому менше жінок. У цьому плані органи виконавчої влади мають у своєму складі значно більше представників жіночої статі, хоча це й не стосується лиш ключових посад.

-
1. Бурімейко Ю., Рибак А. Актуальні аспекти формування регіональної політичної еліти // Актуальні проблеми державного управління: Збірник наукових праць Укр. Академії державного управління при Президентові України. Одеський філіал. Випуск II. Одеса: Аспропринт, 1999. С. 50–55.
 2. Кабачинська С. Реванш // Дзеркало тижня. 2002. № 14. С. 3.
 3. Коробов В. Між державою і ринком: трансформація регіональної економічної еліти в умовах перехідного суспільства (соціальні статуси, ролі і економічна поведінка) // Актуальні проблеми державного управління: Збірник наукових праць Укр. Академії державного управління при Президентові України. Одеський філіал. Випуск II. Одеса: Аспропринт, 1999. С. 312–316.
 4. Полохало В. Структурування політичних еліт в процесі виборчих компаній в Україні і Росії: порівняльний аналіз // Політична думка. 1999. № 3. С. 3–7.
 5. Савков А. Формування та розвиток політичної еліти в Україні // Актуальні проблеми державного управління: Збірник наукових праць Укр. Академії державного управління при Президентові України. Одеський філіал. Випуск II. Одеса: Аспропринт, 1999. С. 124–128.
 6. Якубовський О. Регіональна політико-адміністративна еліта: досвід та актуальні проблеми методології досліджень // Актуальні проблеми державного управління: Збірник наукових праць Укр. Академії державного управління при Президентові України. Одеський філіал. Випуск II. Одеса: Аспропринт, 1999. С. 20.

REGIONAL POLITICAL ELITE DURING ELECTIVE COMPANY**Vadim Markitantov**

*Ivan Franko National University of Lviv, Universytetska Str., 1
Lviv 79000, Ukraine, filos@franko.lviv.ua*

One of the ways of creation of the regional political elite – election in the institutions of the local authorities at the example of Khmel'nyts'kyi region is considered in the article. On the basis of statistics it has been proved that elections led to the considerable renewal of the staff of regional rada and have testified that joining up of the executive and representative power takes place in the region. Consolidation of power structure happens under the aegis of the state administrative authority.

Key words: regional political elite, election, executive power, civil organizations, political parties.

Стаття надійшла до редколегії 02. 05. 2003

Прийнята до друку 10. 05. 2003